

междисциплинарной команды по формированию у подростков безопасного поведения в Интернет-сети». Отмечено, что в состав команды могут входить такие специалисты, как социальные педагоги, практические психологи, классные руководители, учителя информатики и основ безопасности жизнедеятельности, заместители директоров по воспитательной работе общеобразовательных учебных заведений, методисты научно-методических центров и психологических служб управлений и отделов образования, специалисты неправительственных организаций. Отмечено, что общее и согласованное выполнение специалистами задач будет способствовать формированию у подростков безопасного поведения в Интернет-сети.

Ключевые слова: междисциплинарная команда, подростки, Интернет-сеть, безопасное поведение подростков, формирования безопасного поведения.

SNITKO MARYNA, *The tasks of the multidisciplinary team of specialists in the formation the safe teenagers' behavior in the Internet.*

Annotation. The article describes the tasks of the multidisciplinary team of specialists in the formation safe teenagers' behavior in the Internet. The article shows the definition of "multidisciplinary team of specialists". It is noted that the team may include such professionals: social pedagogues, psychologists, teacher, director, Methodists of scientific and methodological centers and psychological services departments and education departments, experts of non-governmental organizations. It is emphasized that the common and coherent implementation of the tasks by experts will contribute to the formation the safe teenagers' behavior in the Internet.

Keywords: the multidisciplinary team of specialists, teenagers, Internet, safe teenagers' behavior, formation safe behavior.

УДК 37.013.42 – 053.6

Сидорчук М. С.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті розглянуто соціально-педагогічні умови самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації. Наведено визначення понять «самоактуалізація старших підлітків», «соціально-педагогічні умови самоактуалізації». Зазначено, що ефективна самоактуалізація старших підлітків можлива за реалізації спеціально створених соціально-педагогічних умов: реалізації комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації; забезпечення активної участі старших підлітків у самоактуалізації в центрах соціально-психологічної реабілітації; організації і

координації роботи фахівців мультидисциплінарної команди. Наголошено, що самоактуалізація особистості включає такі складові, як: соціальні характеристики (взаємодія зі соціумом); психологічні якості (безпосередність, демократичний характер); лідерські характеристики (прагнення до влади); прагнення до творчості (креативність); інтелектуальна сфера; самосприйняття.

Ключові слова: самоактуалізація, самоактуалізація старших підлітків, соціально-педагогічні умови самоактуалізації старших підлітків.

Виклики сучасності вимагають переходу від директивної до особистісно орієнтованої моделі навчання й виховання, що націлює на пошук нових шляхів і засобів, які забезпечуватимуть розвиток внутрішніх можливостей дітей, їхніх потреб, інтересів, творчих здібностей.

У зв'язку з цим постає потреба у допомозі молодим людям у самовизначенні, виборі професійного та життєвого шляху, засвоєнні надбань старших поколінь, особистісному зростанні – все це виступає пріоритетним напрямком соціально-педагогічної діяльності.

Мета статті полягає у визначенні та розкритті оптимальних соціально-педагогічних умов, що б сприяли самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації.

Як зазначає Н. Павлик, у сучасному суспільстві дедалі частіше продукується думка про неспроможність повноцінного розвитку і виховання дітей в закладах закритого типу. Головною причиною цього є «депривація основних потреб дітей, що призводить до вражаючих соціально-психологічних наслідків» [5, с.58].

З огляду на це такі вихованці потребують вдосконалення системи виховної роботи з ними. Однією з обов'язкових умов розробки і впровадження ефективних технологій роботи із вихованцями закладів тимчасового перебування дітей, зокрема центрів соціально-психологічної реабілітації, є врахування психолого-педагогічних аспектів організації роботи, а також обов'язкова опора на соціальні, психологічні характеристики вихованців.

Особливої уваги вимагає організація у таких центрах різних видів діяльності зі старшими підлітками, які вже у найближчому майбутньому будуть брати активну участь у соціально-економічному, політичному і культурному житті українського суспільства.

Оптимального результату у такій роботі можна досягти тільки за умови узгодження дій усіх дорослих, які задіяні у цій справі. Загальні цілі дозволяють спланувати певне супроводження вихованців у процесі їх реабілітації в період, коли вони потрапили до центру соціально-психологічної реабілітації.

Багатоаспектне вивчення самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації, визначення компонентів самоактуалізації старших підлітків, виявлення рівнів та стану самоактуалізації старших підлітків, відображене нами у попередніх параграфах нашої дисертації, стало підґрунтям для обґрунтування й апробації соціально-педагогічних умов самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної

реабілітації.

Аналіз наукових досліджень з проблеми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації дозволив нам сформулювати положення, що лягли в основу обґрунтування *соціально-педагогічних умов самоактуалізації* старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації:

1. Самоактуалізація особистості включає такі складові, як: соціальні характеристики (взаємодія зі соціумом); психологічні якості (безпосередність, демократичний характер); лідерські характеристики (прагнення до влади); прагнення до творчості (креативність); інтелектуальна сфера; самосприйняття.

2. Самоактуалізацію старших підлітків слід розглядати як процес актуалізації власного потенціалу, внутрішніх ресурсів та використання їх як засобів і способів реалізації смислу життєдіяльності.

3. Самоактуалізація старших підлітків включає наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний, інформаційно-пізнавальний та операційно-діяльнісний.

4. Процес самоактуалізації старших підлітків відбувається під впливом різноманітних педагогічних факторів на індивідуальному рівні, сімейному рівні, рівні найближчого оточення (рівень однолітків, рівень центру соціально-психологічної реабілітації) та суспільному рівні.

Принципово важливими для нашого дослідження є визначення поняття «соціально-педагогічна умова». Так, вітчизняний дослідник Т. Лях тлумачить це поняття як «сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, які обумовлюють результативність певної діяльності» [4, с. 97-98]; Т. Журавель визначає умови досліджуваної діяльності як «взаємопов'язані та такі, що взаємодіють між собою і складають одне ціле» [2, с. 119].

Ми приймаємо визначення «соціально-педагогічні умови» Л. Кальченко, яка розуміє зміст *соціально-педагогічних умов* як цілеспрямовано організовані обставини і можливості для діяльності, від наявності або зміни яких залежить ефективність певного процесу [3].

Як робочий варіант ми розкриваємо соціально-педагогічні умов самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації як сукупність певних обставин, що створюються у середовищі ЦСПР під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників та забезпечують взаємодію старших підлітків з цим середовищем, засвоєння ними соціального досвіду, залучення до соціуму, збереження здоров'я, розвиток свідомості й здатності до саморозвитку та самовизначення особистості.

Аналіз суперечностей у наукових тлумаченнях вказує на необхідність реалізації сукупності умов: на індивідуальному рівні (досягнення внутрішньої особистісної гармонії), на рівні соціальної групи (досягнення гармонії індивіда у ході взаємодії з безпосереднім оточенням, колективом), на рівні соціуму (узгодження власних оцінок, особистісних можливостей з цінностями соціального середовища).

Узагальнення теоретичних підходів до визначення та характеристики понять «умови» та «соціально-педагогічні умови», а також узагальнення результатів констатувального етапу експерименту дозволило нам визначити та

обґрунтувати соціально-педагогічні умови самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації, що передбачає необхідність:

1. Реалізації комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації.
2. Забезпечення активної участі старших підлітків у самоактуалізації в центрах соціально-психологічної реабілітації.
3. Організації і координації роботи фахівців мультидисциплінарної команди.

Обґрунтовуючи першу соціально-педагогічну умову *«реалізація комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації»*, спираючись на наукові джерела щодо вирішення питань самоактуалізації старших підлітків, нами було встановлено, що *комплексна програма самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації* – це система послідовних організаційних форм та методів соціально-педагогічної роботи, які мають на меті сприяти розкриттю потенціалу вихованців, сприяти створенню умов для самореалізації та самоактуалізації старших підлітків.

Провідними складовими, які сприяють реалізації комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації, є:

- створення умов для розвитку особистісного потенціалу старших підлітків, самореалізація особистості в різних видах діяльності;
- підвищення рівня поінформованості старших підлітків про можливості самоактуалізації;
- мотивування старших підлітків до саморозвитку, розкриття внутрішнього потенціалу;
- виявлення та усунення факторів, що перешкоджають або зменшують самоактуалізацію старших підлітків;
- посилення підтримуючого середовища (найближчого оточення) в процесі самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації.

Обґрунтування першої соціально-педагогічної умови – *реалізація комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації* – передбачає використання у даній програмі соціально-педагогічних технологій, що забезпечують урахування соціально-психологічних особливостей вихованців та сприяють їх соціальній захищеності. Дана педагогічна умова носить технологічний характері виступає інструментом соціально-захисного процесу.

Обґрунтування та апробація соціально-педагогічної умови *«забезпечення активної участі старших підлітків у самоактуалізації в центрах соціально-психологічної реабілітації»* полягає у забезпеченні соціальної взаємодії педагогів із вихованцями ЦСПР на підставі активного, емоційно-позитивного, особистісного спілкування з урахуванням принципів гуманізму і ненасильницької взаємодії. Ця умова змістовно розкриває *психолого-педагогічний характер* досліджуваного процесу.

Розкриваючи зміст даної умови були визначені сутність, структура та технологічні принципи соціальної взаємодії педагогів із вихованцями центрів соціально-психологічної реабілітації, яка базується на активному, емоційно-позитивному, особистісному спілкуванні з урахуванням принципів гуманізму і ненасильницької взаємодії; розроблено педагогічні вимоги та методичні рекомендації для педагогів-вихователів ЦСПР щодо побудови спілкування та взаємовідносин із старшими підлітками.

На наш погляд, дана соціально-педагогічна умова передбачає також індивідуальний підхід у процесі самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації та полягає у необхідності організації у центрах соціально-психологічної реабілітації соціально-педагогічного супроводу самоактуалізації старших підлітків, спрямованого на надання їм професійної комплексної освітньої, медико-психологічної, соціально-правової, організаційно-комунікативної, соціально-педагогічної допомоги та підтримки. *Дана умова відображає організаційно-педагогічний характер процесу самоактуалізації.*

Технології соціального супроводу передбачають підтримку старших підлітків під час і після впровадження комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації.

У ході розробки технології *соціально-педагогічний супровід самоактуалізації старших підлітків* у центрах соціально-психологічної реабілітації було представлено як систему та сформульовано мету, завдання, базові принципи, етапи, змістовно-технологічні складові та кінцевий результат супроводу. Встановлено, що *мета соціально-педагогічного супроводу самоактуалізації старших підлітків* у центрах соціально-психологічної реабілітації полягає у забезпеченні індивідуально орієнтованої професійної комплексної медико-психологічної, соціально-правової, соціально-педагогічної, освітньої, організаційно-комунікативної допомоги та підтримки підліткам, які знаходяться у кризовій ситуації життя та гарантії їх соціальної захищеності; якість супроводу як процесу, як цілісної системи визначають певні *базові принципи* – пріоритет інтересів вихованця; комплексність, міждисциплінарність (командний підхід); неперервність; системність.

У обґрунтуванні соціально-педагогічної умови розкрито види індивідуально орієнтованої професійної комплексної допомоги, яка є змістовно-технологічною складовою супроводу та працює на *кінцевий результат соціально-педагогічного супроводу процесу самоактуалізації старших підлітків* у центрах соціально-психологічної реабілітації – формування стану соціальної (соціально-психологічної) захищеності бездоглядної дитини та гарантія права дитини на життя, розвиток і виховання у нормальному сімейному середовищі.

Обґрунтування соціально-педагогічної умови *«організація і координація роботи фахівців мультидисциплінарної команди»*, до складу мультидисциплінарної команди ми відносимо групу спеціалістів, до якої входять соціальні педагоги, практичні психологи, заступники директорів з виховної роботи ЦСПР, спеціалісти служб у справах дітей, фахівці неурядових

організацій, які спрямовують свою діяльність на самоактуалізацію старших підлітків.

Як показує практика, більшість вихованців прагнуть до самопізнання та самоствердження, потребують персоніфікованої уваги і поваги до себе як до особистості, активної діяльності й спілкування. Проте найчастіше ці потреби до вступу в заклад соціального захисту не є в достатній мірі задоволені. Звідси і деформації в ціннісних орієнтаціях, і звуження соціальних зв'язків, і неуспішність у навчанні, тому вихователям за підтримки інших фахівців важливо зосередити свою увагу на розв'язання таких завдань, як:

- стимуляція вихованців до самопізнання і самовиховання;
- забезпечення умов для орієнтації активності старших підлітків на діяльність реформуєчного плану;
- створення умов для накопичення вихованцями позитивного досвіду спілкування з оточенням [1, с.58].

Проте найважливішим завданням у реалізації соціально-педагогічних умов самоактуалізації старших підлітків є завдання створити такі умови, за яких старший підліток почуватиме себе комфортно та невимушено, буде прагнути до самопізнання, саморозвитку, розкриття власного внутрішнього потенціалу та без остраху буде самоактуалізовуватися у середовищі центру соціально-психологічної реабілітації.

Визначені нами соціально-педагогічні умови процесуально взаємопов'язані між собою та є взаємодоповнюючими складовими процесу самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації, що сприяють його ефективності.

Використана література:

1. *Діти у складних життєвих обставинах: програми і методики соціально-психологічної реабілітації та адаптації дітей, які перебувають у центрі соціально-психологічної реабілітації / авт. – упорядник А.Г.Зінченко [та ін.]; Міністерство соціальної політики України, Державний інститут сімейної і молодіжної політики. – К.: 2013. – 296 с.*
2. *Журавель Т. В. Соціально-педагогічна профілактика ВІЛ-інфекції серед вихованців пенітенціарних установ для неповнолітніх: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Журавель Тетяна Василівна. – К., 2012. – 314 с.*
3. *Кальченко Л. В. Педагогічні умови соціального захисту дітей у притулках для неповнолітніх: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Кальченко Лариса Володимирівна. – Луганськ, 2009. – 216 с.*
4. *Лях Т. Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Лях Тетяна Леонідівна. – Луганськ, 2009. – 304 с.*
5. *Павлик Н. П. Виховна діяльність у притулку для неповнолітніх: монографія – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. – 227 с.*

СИДОРЧУК МАРИНА СТЕПАНОВНА, *Социально-педагогические условия самоактуализации старших подростков в центрах социально-психологической реабилитации.*

В статье рассмотрены социально-педагогические условия самоактуализации старших подростков в центрах социально-психологической реабилитации. Приведены определения понятий «самоактуализация старших подростков», «социально-педагогические условия самоактуализации». Отмечено, что эффективная самоактуализация старших подростков возможна при реализации специально созданных социально-педагогических условий: реализации комплексной программы самоактуализации старших подростков в центрах социально-психологической реабилитации; обеспечение активного участия старших подростков в самоактуализации в центрах социально-психологической реабилитации; организации и координации работы специалистов мультидисциплинарной команды. Отмечено, что самоактуализация личности включает такие составляющие, как: социальные характеристики (взаимодействие с социумом), психологические качества (непосредственность, демократический характер); лидерские характеристики (стремление к власти); стремление к творчеству (креативность); интеллектуальная сфера; самовосприятие.

Ключевые слова: самоактуализация, самоактуализация старших подростков, социально-педагогические условия самоактуализации старших подростков.

SYDORCHUK MARYNA, *Socio-pedagogical conditions of self-actualization older teens in centers for social and psychological rehabilitation.*

The article deals with socio-pedagogical conditions of self-actualization of older teens in the centers of social and psychological rehabilitation. Give a definition of "self-actualization older teens", "socio-pedagogical conditions of self-actualization." It is noted that the effective actualization older teens can be the implementation of specially designed social and educational conditions: a comprehensive program of self-actualization of the senior teenagers in the centers of social and psychological rehabilitation; ensure the active participation of older teens in self-actualization in the centers of social and psychological rehabilitation; organizing and coordinating the work of a multidisciplinary team of experts. It is noted that self-actualization includes such components as: social characteristics (interaction with society), psychological qualities (spontaneity, democratic character); leadership characteristics (desire for power); the desire for creativity (creativity); intellectual sphere; self-perception.

Keywords: self-actualization ,self-actualization older teens, socio-pedagogical conditions of self-actualization older teens.